

На кінець 2000 р. вже застосовувалися 20 стандартів, План рахунків бухгалтерського обліку з Інструкцією про його застосування, Методичні рекомендації з перенесення сальдо рахунків і субрахунків, Методичні рекомендації щодо застосування регістрів бухгалтерського обліку.

На завершення хотілося б висловити надію, що всі зацікавлені в інтеграції економіки України в світогосподарську систему — керівники, менеджери, власники і, звичайно, бухгалтери, активно діятимуть у межах реалізації Програми реформування бухгалтерського обліку і наповнять її власними конкретними здобутками.

В. Ричаківська, канд. екон. наук
заслужений економіст України
головний бухгалтер — директор Департаменту
бухгалтерського обліку
Національного банку України

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК: ДОСВІД РЕФОРМУВАННЯ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

Триває становлення України як незалежної держави, в економіці відбуваються структурні зрушення. Важко, повільно, але невідворотно наша країна переходить до ринкових відносин. Усе це — реалії сьогодення, з якими не можна не рахуватися. Зрозуміло, щоб аналізувати перебіг економічних процесів, необхідно мати достовірну інформацію. Часто такої інформації бракує навіть владним структурам, про що, зокрема, свідчать деякі прийняті останнім часом законодавчі та нормативні акти. Якісної економічної інформації гостро потребують також основні її користувачі — внутрішні (менеджмент підприємств) і зовнішні (органи виконавчої влади, акціонери, вітчизняні та іноземні інвестори, населення та ін.).

Враховуючи важливість питання, ще на початку становлення незалежної держави — у травні 1992 р. — Президент України видав Указ «Про перехід України до загальноприйнятої у міжнародній практиці системи обліку та статистики». На підставі цього Указу відповідно до постанови Кабінету Міністрів № 326 від 04.05.93 було розроблено і затверджено Державну програму переходу України на міжнародну систему обліку та статистики. Втілюючи її в життя, Міністерство статистики України впровадило ряд класифікаторів, Національний банк — платіжний баланс, банківську статистику, Міністерство фінансів відкоригувало згідно з новими вимогами облік певних фінансових операцій.

Однак термін виконання програми закінчувався, а ряд передбачених найважливіших заходів (у тому числі комплексне реформування бухгалтерського обліку) лишався нездійсненим.

Не лише рядок урядового документа — саме життя зобов'язувало енергійніше проводити реформи, адже основою формування будь-якої економічної інформації є грамотно змодельована система бухгалтерського обліку. Тож навряд чи можна створити нові економічні моделі, реформувати різні сектори національної економіки, не володіючи достовірною інформацією. Враховуючи реалії та вимоги часу, було розроблено нову Програму реформування бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів, затверджену постановою Кабінету Міністрів України № 1706 від 28.10.98. Зазначимо, що останнім часом склалися передумови для прискореного її втілення:

- суспільство висунуло підвищені вимоги щодо якості економічної інформації;
- змінилося податкове законодавство та впроваджено новий вид обліку — податковий;
- прийнято Закон про бухгалтерський облік та фінансову звітність, побудований на принципах міжнародних стандартів бухгалтерського обліку;
- МСБО було з успіхом апробовано в банківському секторі економіки України;
- при Міністерстві фінансів України створено Методологічну раду з бухгалтерського обліку, яка на основі МСБО розробляє національні стандарти бухгалтерського обліку;
- МСБО перекладено та видано українською мовою, розгорнуто широку їх пропаганду;
- організацію обліку за МСБО почали вивчати у навчальних закладах економічного профілю.

Реформування бухгалтерського обліку та звітності — надзвичайно важлива подія в економічному житті держави. Ця, здавалося б, вузькоспеціалізована галузь пронизує всю сферу господарювання. Вона покликана забезпечувати правильну організацію діяльності господарюючих суб'єктів, від чого значною мірою залежить кінцевий фінансовий результат. Лише чітка економічна мета повинна визначати стратегію і тактику формування бухгалтерського обліку. Домінантою має бути саме реальна економіка, а не «велика політика».

Отже, впровадження в Україні міжнародних стандартів бухгалтерського обліку — вимога часу. Ці випробувані багатьма країнами принципи і рекомендації дають змогу економічно однозначно тлумачити ту чи іншу статтю звітності, а відтак — мати точну і достовірну картину фінансового стану суб'єкта господарювання.

З ряду економічних причин реформування бухгалтерського обліку в Україні почалося з банківської системи.

Аналіз результатів роботи банківської системи протягом 1998—1999 рр. у рамках МСБО дає підставу дійти такого попереднього висновку: для України прийнятні визнані у світовій практиці норми обліку — їх лише слід адаптувати до чинного законодавства.

Зміни в бухгалтерському обліку стали логічним, черговим етапом реформування банківської системи, в ході якого:

- створено прогресивну платіжну систему;
- здійснено грошову реформу, введено національну валюту;
- впроваджено нові інструменти грошового ринку;
- почав діяти електронний депозитарій цінних паперів;
- комерційні банки запровадили ряд нових фінансових інструментів.

Закономірно змінилися й вимоги до економічної та фінансової інформації, на підставі якої здійснюється макроекономічне та оперативне управління. На жаль, упродовж семи років існування Національного банку не було єдиної цілісної методологічної бази бухгалтерського обліку в банках. Донедавна вони користувалися положеннями і правилами, які діяли ще за часів Держбанку СРСР. Відтак НБУ розробив відповідну програму й оголосив 1997-й роком підготовки до реформування бухгалтерського обліку і звітності у банківській системі України.

Реформа полягала у впровадженні нових економічних категорій, формуванні фінансової звітності на основі реальної економіки банку, застосуванні принципово нових форм організації збору інформації.

Реформування бухгалтерського обліку і звітності в банківській системі охоплює кілька блоків питань, кожен з яких являє собою окремий масштабний проект, а саме:

- зміну правил обліку фінансових інструментів, а отже, й перехід до нових форм звітності;
- зміну Плану рахунків бухгалтерського обліку та підходів до його формування;
- принципово нову організацію аналітичного обліку банку, завдяки якій стала доступною необхідна статистична інформація;
- виокремлення з фінансового нових видів обліку — управлінського та податкового;
- перехід до прогресивного методу збору інформації — за економічними показниками;
- зміну руху потоків інформації (від банку — юридичної особи, а не від філій);
- технічне забезпечення зазначених проектів з одночасною заміною всіх підсистем, які обслуговували бухгалтерський облік, звітність, платежі і засоби захисту, а також адаптацію цих підсистем до експлуатації в реальних умовах та до великих обсягів інформації.

Однією з найскладніших була проблема адаптації міжнародних стандартів бухобліку до вітчизняних економічних та законодавчих умов. У правовому вітчизняному полі Національний банк керувався законами України стосовно цього питання, а також відповідними указами і дорученнями Президента України та постановами Кабінету Міністрів. Важче було визначитися щодо економічного аспекту реформування, оскільки деякі принципи МСБО у національній системі обліку раніше не застосовувалися. Але, зваживши всі «за» і «проти», НБУ вирішив ввести норми, які б найповніше відповідали міжнародним стандартам. На прийняття такого рішення великою мірою вплинуло те, що все більше інституцій переходить до МСБО. Так, Робоча група з питань бухгалтерського обліку, яка розробляла норми обліку для новоствореного Європейського центрального банку, прийняла рішення, що основою його облікової системи стануть МСБО. Директивою з цього питання передбачалося, що держави-учасниці приведуть національні норми бухобліку до міжнародних стандартів. Крім того, більшість банківських систем постсоціалістичних країн, які реформували свій облік, теж переходили на засади МСБО.

Як засвідчила практика, найбільша небезпека криється у спробах механічного перенесення МСБО в ту чи іншу економіку. Впровадженню певної облікової норми має передувати глибоке розуміння її економічної сутності. Необхідно також обчислити економічний ефект від впровадження. І, нарешті, мати рішучість прийняти відповідальне рішення.

Тому, починаючи реформування бухгалтерського обліку, ми обрали певні пріоритети, які на першому етапі забезпечили б адекватну оцінку фінансового стану банку, вартості його активів, їх ризиковість, дохідність і відповідно оцінку реальної вартості капіталу. Насамперед необхідно було чітко визначити, за яким економічним показником оцінювати результат роботи банку, та розробити для цього певний інструментарій.

За основу моделі визначення результату роботи банку було **взято прибуток** (як різницю між доходами і витратами, а не як певну суму коштів). Тобто банк за звітний період відображає свої доходи та витрати незалежно від того, чи адекватні їм потоки грошових коштів. Утім, аж ніяк не применшується значення коштів — надзвичайно важливого показника діяльності будь-якої установи. Їх рух фіксують за окремою звітністю.

Розроблено ряд нормативних документів, які регламентують порядок бухгалтерського обліку основних фінансових інструментів за міжнародними принципами. Головне завдання полягало у впровадженні методів нарахування доходів і витрат, переоцінки активів, а також створенні прозорої системи резервів на покриття ризиків і можливих втрат. Слід зазначити, що баланс, складений за старими принципами, практично не дозволяв реально оцінити стан банків. Хоча в ньому відображалися часом дуже великі суми «брутто»-активів, неможливо було з'ясувати їх ліквідність, реальну поточну вартість і дохідність. Нові облікові інструменти дають змогу точно встановити реальну прибутковість банку, вартість його капіталу. Працювати з ними не просто, особливо на початку, але їхнє економічне значення для банківських та інших фінансових установ і організацій важко переоцінити.

Метод нарахування — наріжний принцип МСБО. Суть цього методу обліку полягає у відображенні всіх доходів та витрат у тому звітному періоді, в якому вони виникли, а не в тому, коли сплачуються. Це дуже важливо для банківських та інших фінансових установ, які оперують великими сумами залучених і розміщених коштів, мають справу зі складною їх структурою, різною строковістю та ліквідністю.

Ефективність застосування фінансових інструментів простежують за передбаченими у Плані рахунків відповідними рахунками нарахованих доходів — за активними операціями та нарахованих витрат — за пасивними. Однак це не означає, що банк зобов'язаний щомісяця проводити нарахування. Головне в нинішній економічній ситуації — дотримуватися **принципу обачності**, тобто обережності: дохід слід враховувати, лише впевнившись, що його отримають і правильно визначать. Це насамперед стосується нарахування доходів, оскільки витрати банк, як правило, відображає постійно. Водночас спрацьовує і **третій принцип — відповідності**: відображаючи доходи за операцією, необхідно відтворювати й супутні витрати, і навпаки. Наприклад, дохід за наданими кредитами та витрати за залученими депозитами нараховують одночасно. Крім того, тут же не слід забувати про таку значну статтю витрат, як податок на прибуток.

Разом з тим, щоб не допустити завищення (чи заниження) доходів або витрат, доцільно нормативним шляхом передбачити їх коригування у наступних звітних періодах, обумовити, коли нарахування не допускається, тощо. Отже, грамотне застосування методу нарахування дає змогу бачити реальний результат не лише по закінченні строку дії фінансового інструмента, а й у процесі роботи, тобто від часу прийняття рішення (угоди) до його реалізації.

Резервування не часто практикують в Україні. Цей метод повинні взяти на озброєння фінансово-банківські структури, які ведуть найризикованіший бізнес. Тут резерви відіграють подвійну роль:

- а) регулюють вартість активів;
- б) не дозволяють розподіляти між акціонерами ресурси та активи, отримати які нереально, оскільки у наступні періоди вони стануть збитками банку.

З 1997 р. банківській системі України вперше було надано змогу формувати резерви під нестандартні активи та списувати за рахунок цього певну частку безнадійної заборгованості, а також відносити їх на валові витрати у податковому обліку. Однак не слід плутати поняття резервів в обліку фінансовому і в обліку податковому. Банк може і повинен створювати резерви визначеного обсягу під усі сумнівні активи. Податковим же законодавством передбачено, що резерви — це своєрідна пільгова підтримка певних видів операцій. Тобто їх тільки у певному обсязі можна віднести до валових витрат.

Ще один базовий обліковий інструмент регулювання вартості активів і зобов'язань — **переоцінку** — застосовують до «мобільних» активів та зобов'язань: цінних паперів, валютних інструментів; рідше — до немонетарних. Але, як свідчить практика, переоцінка основних фондів на початку реформування обліку є великою проблемою. Складність полягає в тому, що після індексації основних фондів їх вартість на балансах підприємств виявляється заниженою або (частіше) завищеною. Відтак нараховуються нереальні суми амортизації. Тому насамперед необхідно привести до поточних реальних цін основні фонди, придбані по 1996 р. включно (пізніше за них розраховувалися вже за ринковими цінами). Зазначимо, що на коригування вартості основних фондів протягом останніх років звертають увагу аудитори, перевіряючи банки та інші установи, його враховують іноземні інвестори, вирішуючи, чи варто надавати Україні кредити.

У процесі впровадження МСБО, утвердження сучасної ідеології бухгалтерського обліку вітчизняна практика збагачується новими економічними поняттями, позбавляючись давніх

стереотипів і звичних трактувань. Насамперед запрацювала така крамольна колись категорія, як **капітал**. Від того, наскільки правильно визначено це поняття, залежить і економічна модель бухгалтерського обліку. Раніше цей класичний термін тлумачився у бухгалтерській справі як фонди, що використовувалися на соціальні та економічні потреби установи. Але реально — це залишок чистих активів банку, а не кошти. Крім того, власний капітал не повинен бути обтяжений ніякими зобов'язаннями. А отже, будь-які претензії, що виникають у зв'язку з прийнятими зобов'язаннями або на іншій підставі, слід зараховувати до витрат і лише «чисту» суму відображати у капіталі. Останній належить акціонерам банку, його рефінансують для подальшого розвитку установи. Це один з найважче викорінюваних у ході проведення реформи стереотипів. Роками застосовувана, добре налагоджена система бухгалтерського обліку була орієнтована на формування фондів (як підсумкового результату) і контроль за їх використанням, а також на обслуговування потреб податкового законодавства.

Проте економічну сутність статті витрат не можна замінити адміністративним розпорядженням — для суб'єкта господарювання всі види витрат (крім капітальних, які йому належать) економічно рівноцінні. Наприклад, витрати на оплату праці в одних випадках зараховували у собівартість, а в інших — за рахунок прибутку, як і різноманітні соціальні витрати. Більше того, одні і ті ж види відрахувань у різні звітні періоди трактували по-різному: в одному періоді витрати відносили на собівартість, в іншому — списували за рахунок прибутку. Але ж економічна сутність витрат підприємства не змінювалася залежно від дати на календарі. Ще одна цікава стаття витрат — податок на прибуток. Раніше, адміністративно регулюючи доходи і витрати, визначали прибуток, з якого певний процент відраховували у бюджет у вигляді податку на прибуток. Однак для підприємства він становив таку ж статтю, як і витрати на матеріали, оплату праці, проценти за кредитом тощо. Проблема полягала не в якихось особливостях зазначених витрат, а у складній методиці розрахунку.

Це слід враховувати і стосовно визнання доходів: будь-які надходження, крім коштів на формування статутного капіталу, слід трактувати як доходи.

Щоб забезпечити належне відображення фінансових операцій та їх результатів, потрібно формувати нову фінансову звітність і відповідно адаптувати План рахунків бухгалтерського обліку, усвідомлюючи, що за будь-яких систем результатом обліку є звітність.

У світовій банківській системі сформувалася типова схема фінансової звітності та певна послідовність відображення у ній показників. Йдеться, зокрема, про балансний звіт, звіти про прибутки та збитки, рух грошових коштів, капіталу і пояснення (примітки) до них. Оскільки звітність банків підлягає оприлюдненню, а банки-кореспонденти часто використовують її для налагодження кореспондентських зв'язків тощо, було прийнято рішення про впровадження в Україні найуживанішої у світовій практиці схеми звітності, побудованої з урахуванням вітчизняних традицій бухгалтерського обліку.

Основним інструментом формування звітності є **План рахунків**. Особливістю організації бухобліку є те, що банківські установи складають баланс щодня. Телекомунікаційною мережею вони передають щоденні баланси НБУ, який з тією ж періодичністю формує зведений баланс по системі в цілому. За будь-якої системи бухобліку План рахунків є лише інструментом формування звітності, тож не варто його фетишизувати. Він повинен бути економічно обґрунтованим, гнучким, зручним у використанні. У різних країнах світу його формують по-різному: централізовано і децентралізовано. В Україні традиційно План рахунків формують і супроводжують централізовано. До речі, іноземні експерти визнали систему централізованої розробки Плану рахунків в Україні однією з найкращих. Тому не варто шукати альтернативи. Враховуючи різні економічні функції і роль НБУ та комерційних банків у банківській системі, розроблено два адаптованих Плани рахунків бухгалтерського обліку. При цьому підхід використано один і той же: мультивалютність, подвійний запис за балансними і позабалансовими рахунками, розміщення, вимоги до аналітичних рахунків, наявність рахунків для відображення операцій з нарахування доходів і витрат за всіма фінансовими інструментами, резервування і переоцінки. Така побудова Плану рахунків дає змогу вже на рівні синтетичних рахунків оцінити результативність роботи як основних фінансових інструментів, так і найбільших сегментів ринку (міжбанківського, клієнтів, центрального уряду тощо). Одночасно за допомогою нового Плану рахунків можна досить оперативно сформувати фінансову звітність.

Формування нової системи обліку передбачає **структуризацію економічної інформації** (зокрема, бухгалтерської) за напрямками і призначенням. Це необхідно зробити до початку реформування облікової системи, щоб не вийшло сумнівного симбіозу, який у реальних умовах знову не гарантуватиме чіткості й достовірності інформації. Йдеться про розмежування бухгалтерського (фінансового), управлінського (внутрішньогосподарського) та податкового видів обліку. Хоча питання ще дискутується, зазначені види обліку в реальній економіці фактично вже існують. Прискорила хід подій поява нової редакції Закону України

«Про оподаткування прибутку підприємств», яким водночас започатковано й податковий облік. Звичайно, серед бухгалтерів це викликало непорозуміння, особливо на початковому етапі його впровадження.

У світі практикують три основні підходи щодо вирішення цього питання.

1. Бухгалтерський і податковий облік є абсолютно незалежними і ведуться окремо.

2. Бухгалтерський і податковий облік наближені один до одного, використовують тотожну первинну базу та ведуться окремо.

3. Бухгалтерський облік цілковито підпорядковано потребам податкового.

Україна протягом десятиріч йшла саме третім шляхом, тому виокремлення податкового обліку в самостійний вид складно сприймається навіть суто психологічно. Але цього вимагає філософія нового податкового законодавства, причому первинна база для обох видів обліку передбачена одна й та сама.

Нині можна сміливо стверджувати: **податковий облік** в Україні реально існує.

Своєрідним планом рахунків, його аналітичним обліком є не що інше, як сама декларація. Його формування тепер є більше технічною проблемою. Адже минулі три роки переконали у безрезультатності спроб «підігнати» бухгалтерський облік під податковий — це лише ускладнювало бухгалтерський облік, знижувало достовірність його даних. Інакше не могло й бути, адже прибуток до оподаткування, обрахований у декларації, не є економічним прибутком, результатом роботи підприємства, навіть якщо припустити, що його обчислено за старою метою. Це не що інше, як певна розрахункова база для визначення однієї зі статей витрат підприємства. Кожна установа нині має реальну можливість порівняти цифри в декларації і в балансі — вони ніколи не збігаються. Адже прибуток до оподаткування формується частково з доходів і витрат, з оборотів за окремими операціями (наприклад, з цінними паперами), за окремими розрахунками, які не передбачають застосування бухгалтерських проводок, які по-різному вносяться у базу оподаткування і бухгалтерський облік. Тому слід якомога швидше змінити економічне трактування цього виду податку. Це прискорить побудову нової бухгалтерської моделі, сприятиме підвищенню її ефективності.

До прискореного формування **фінансового обліку** в Україні спонукають також часті зміни у податковому законодавстві. Чітко визначені принципи обліку всіх операцій повинні стати основою для формування стабільного фінансового обліку. І будь-які зміни в оподаткуванні (а їх навіть протягом місяця вноситься чимало і навряд чи стане менше) не повинні впливати на нього; вони впливатимуть лише на базу оподаткування та вибір показників (рядків) у декларації. Зрештою, в Україні існує багато видів податків, кожен з яких має свою базу для нарахування та входить до складу витрат. Один з них — податок на прибуток. База його обчислення, як було зазначено вище, надзвичайно складна. Ці види обліку мають різне спрямування: мета першого — накопичення достовірної інформації про фінансовий стан установи; другий становить інструмент для визначення бази, оподаткування.

Формування в Україні **управлінського (або внутрішньогосподарського) обліку** не є великою проблемою, оскільки він існував і раніше. Але його варто певною мірою вдосконалити. Зважаючи на те, що практичне ведення управлінського обліку не завжди відповідає вимогам, тоді як методологічне забезпечення обліку в Україні централізовано, доцільно було б у новому Плані рахунків та формах звітності на рівні ведення синтетичних рахунків бухобліку передбачити такий облік, який би забезпечував необхідний аналіз роботи підприємства. Для детального аналізу слід скористатися аналітичними рахунками, а в разі потреби застосувати додаткові облікові прийоми.

Стратегією реформування бухгалтерського обліку в банківській системі передбачалися саме такі підходи до систем обліку. Час підтвердив, що вони були правильними. З початку 1998 р. фінансовий облік формується й адаптується на базі вищезазначених принципів, що дає змогу досить детально аналізувати роботу банків, стан їх активів, зобов'язань і капіталу, ризиковість операцій.

Для створення управлінського обліку банкам запропоновано необхідний інструментарій. Йдеться про один з класів нового Плану рахунків та принципово новий підхід, який дає широкий простір для організації **аналітичного обліку**, — про обов'язкові та необов'язкові параметри до синтетичних рахунків. За допомогою обов'язкових параметрів банки формують усю фінансову і статистичну звітність, а використовуючи необов'язкові, складають управлінську звітність.

Ще три роки тому, під час впровадження нового податкового законодавства, банки отримали практичні рекомендації щодо окремого ведення податкового обліку. Протягом минулих років відбувалося його організаційне становлення і технічне забезпечення. Аби упередити критичні зауваження щодо збільшення витрат на організацію податкового обліку, зазначимо, що йдеться про ті самі обсяги коштів і роботи, що знадобилися, якби податковий облік було організовано в рамках одного бухгалтерського балансу шляхом уведення

додаткових рахунків для обліку валових доходів і валових витрат та аналітичного обліку до них.

Зважаючи на досвід застосування міжнародних норм бухобліку в банківській системі, можемо констатувати, що за умов чіткого визначення мети реформування обліку, грамотного економічного моделювання цього процесу, нормативного і методологічного його забезпечення, використання переваг діючої системи в Україні можна і необхідно сформувати систему обліку, гармонізовану з МСБО. Відтак поліпшиться якість управління всією економікою і кожним підприємством зокрема.

П. Саблук, академік УААН
директор Інституту аграрної економіки

ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ І ЗАВДАННЯ ОБЛІКУ В ЇХ ВИРІШЕННІ

На рубежі третього тисячоліття приємно констатувати ту незаперечну істину, що аграрний сектор економіки України, незважаючи на відомі труднощі його функціонування, за роки незалежності нашої держави виконав і продовжує виконувати перед державою і суспільством свою історичну місію: хоча й на мінімальному рівні, але забезпечує населення країни необхідними продуктами харчування і гарантує продовольчу безпеку держави. Складаються сприятливі умови для подальшого розвитку аграрного сектора і в наступні роки. Це має послужити потужним імпульсом для розвитку інших матеріальних сфер економіки. Одна гривня, зароблена в сільському господарстві, дає роботу 10-м гривням в інших галузях. Від аграрної сфери залежить також ємність внутрішнього ринку та розвиток зовнішньої торгівлі. Тому закономірною є та велика увага, яку приділяє Президент, Верховна Рада і Кабінет Міністрів України сільському господарству. Таким чином, аграрна реформа є визначальним фактором в реформуванні інших сфер матеріального виробництва.

Дехто з опонентів реформ хоче пов'язати проблеми галузі з результативністю реформ. Від імені аграрної економічної науки і просто як громадянин України я категорично відкидаю такі звинувачення і з усією відповідальністю заявляю, що якби не проводилось реформування аграрного сектора, Україна як незалежна держава не відбулася б. Історичне значення для цього мало створення за період ринкових трансформацій багатоукладності на селі, задоволення потреб населення в землі та підтримці сільського господарства з боку Президента, Парламенту, що дало змогу селу працювати і багато в чому за його рахунок відстояти економічну самостійність України.

Десятилітній період життя держави дає підстави стверджувати: стратегія реформ у теоретичному і практичному плані була правильною. Ми дуже правильно зробили, коли ще на початку 90-х років, особливо з 1994 року, разом з прогресивною частиною науковців-економістів відмовилися від домінуючої на той час теорії трудової вартості, яка не спрацювала в сільському господарстві жодної країни світу, і стали на сторону прихильників теорії ресурсної вартості. Перехід на ринкову, госпрозрахункову за своїм змістом, систему господарювання поставив для вирішення на порядок денний проблему економічності й ефективності використання не тільки праці (за теорією трудової вартості), а й всіх без винятку ресурсів. Адже споконвіку відомо, що обов'язковою умовою сільськогосподарського виробництва є наявність чотирьох видів ресурсів: землі, основних засобів, оборотних фондів і праці. Додаткова вартість формується всіма згаданими видами ресурсів. При цьому абсолютна її частка створюється завдяки землі як головного засобу виробництва (через систему землеробства, фотосинтезу і т. п.). Та частина додаткової вартості, яка до цих пір абсолютизувалась лише як результат праці, є відносною додатковою вартістю. І справа не лише в тому, що за теорією трудової вартості створена додаткова вартість незаслужено приписувалася лише праці, а в тому, що при розподілі новоствореної вартості вона направлялася в малоефективні, а то й в безплідні за своїм змістом види робіт і діяльності. Тому, хто як не називав би сьогодні причини кризових явищ, можна однозначно стверджувати: головна їх передумова полягає в обмеженості економічної теорії. Підтвердженням цього є також кризи аграрних секторів в усіх без винятку країнах СНД, де аграрні реформи не проводилися. Тому, на мій погляд, головним завданням у найближчий час для академічної, галузевої, університетської науки повинна стати концентрація зусиль на доопрацюванні економічної теорії, всіх її складових, в т. ч. обліку, аудиту, економічного аналізу з включенням в аграрний капітал усіх його складових згідно з теорією ресурсної вартості. Тільки таким чином понесені затрати товаровиробників на виробництво знайдуть найреальніше відображення у витратах в системі економічної і облікової роботи. Всі галузі